ژینگە دەستی نیشتمانپەروەرانە.. د. شەمامە ئیسماعیل پوور

بەرایی

هەرچەند ئێستا دۆخی ژینگە لە جیهاندا لە خراپترین ئاستی خۆی دایە و گەورەترین هەڕەشەی لەسەرە، بەڵام هەموو تاکێکی ئاسایی کۆمەڵگا و بەرپرسان و هەموو خاوەن حوکمان و دەسەڵاتداران بەوە هەڵدەسەنگێندرێن کە تا چەندە ژینگەدۆست و ژینگەپارێزن.

لەگەڵ هەر سەقەتکردنێکی ژینگەییدا، ژینگەدۆستییەکی تایبەت دێتە ئاراوە. مرۆڤی ئێستا لە ڕابردووی خۆی لەمەڕ ژینگە دۆستی و ژینگەپارێزی شەرمەزارە و کولتووری جیهانی سەدان چیرۆکی دڵتەزێنی ژینگەتێکدەری بە ت□و□□و□یە و دەیان فیلم و نووسراوەی تایبەت به قڕت و بڕی گیاندار و ئاژەڵی تایبەت لە جیهاندا ماوەتەوە کە مرۆڤی ئێستا بە شەرمەوە لێی دەڕوانێ.

بۆ شفرەی فیل و پێستی کڕۆکۆدیل و ڕێوی و پڵینک و بەور و دەیان ئاژەڵی دیکە سەدان جەنایەت کراوە کە مرۆڤی ئەوکات بە شانازییەوە لێی ڕوانیوە و تەنانەت وێنەی خۆبەزلزانانەی لەسەر گرتووە و بە دیواری دیوەخانەوە هەڵیواسیوە. زۆر بێڕەحمانە گیاندارانیان قڕ کردووە و کەسیش مێشێکی لە میوان نەبووە.

لە کوردستان دەکەوتنە گیان دار و بێشە و بە هەزاران داریان دەبڕییەوە و دارستانەکانیان خاپوور دەکرد. بۆ گرتنی ماسی ژاریان لە چەم و ڕووباران دەکرد و هەزاران ماسی گەورە و بچووکیان قڕدەکرد و لە هەمان کاتیشدا چی بۆق و ڕەقە و گیانداری ئاوییە قڕ دەبوون و دەکەوتنە قەراخ ئاو. ئاگریان لە دارستانەکان بەردەدا و بەداخەوە ئەم کردەوە دزێوە ئێستاش بەردەوامە و ژینگەی لێڕەواڕی تێکداوە و خەسارێکی قورسی ئاوقەی ژینگە کردووە و خەساری گیانی و مرۆییشی لێکەوتۆتەوە و چەندین کەسی دڵسۆز و نیشتمانپەروەر لەکاتی ئاگرکوژانەوەدا گیانیان بەخت کردووە و شەهید بوون. وەرزێڕی لێنەزان و دڵڕەق ئاگریان لە پەرێزەکانیان بەردەدا و دەبوونە هۆی سووتاندنی هەموو چەشنە مار و مێروو و ئاژەڵێکی نێو پەرێزەکان.

بازرگانان و دزانی ئاسەوارە مێژووییەکان سنگی سەدان چیای ئەم نیشتمانەیان بۆ بەرد و ئاسەواری مێژوویی شەقار کرد و دیمەنی جوان و شوێنی ژیانی ئاژەڵانیان شێواند و هیچ قازانجێکیش

بە خەڵک و ژینگەکەی نەگەیشت. دەردی سەرباری دەردان ئەوە بوو هیچ ناوەندێکی دەوڵەتی، پێشی بەو کاولکاریانە نەگرت و لە ئاست ئەو وێرانکارییە نابەرپرسانەدا خۆی بە بەرپرس نەزانی. ئێستاش بە ڕاوەستان لە بەرانبەرهەر کارەساتێکی ژینگەتێکدەرانەدا تەنیا دڵسۆزان و نیشتمانپەروەران خۆیان بە بەرپرس دەزانن و بەدەستی بەتاڵ دەچنە شەڕی ئاگر و لافاو و دوژمنانی ژینگە و بەداخەوە لەم ساڵانەی دواییدا چەندین کەس لەم ڕێیەدا گیانیان بەخت کرد. موخابن دەوڵەتانی ناوچەکەش هیچ پڕۆگرام و بەرنامەیەکیان بۆ ژینوار و ژینگەپارێزی نییە و بە هیچ جۆرێک یارمەتی ئەوان نادەن و تانانەت تەگەرەشیان دەخەنە بەرپێ و زۆرجار تووشی گرتن و بەند و بێبەشی لە مافە کۆمەڵایەتییەکانیشیان دەکەن.

ئێستا و ژینگەپارێزی:
لە جیهانی مودێرنەدا ژینگەپارێزی ئاکارێکی بەهاداری مرۆڤە و شارۆمەندی لێزان و لەخۆڕابین شانازی بەم تایبەتمەندییەوە دەکات. مودێرنیتە دەخوازێ کە مرۆق بە پێی پڕنسیپەکانی ژیان لە ژینگە بڕوانێ و بایەخی هەر شتێکی سروشتی بناسێ و ڕێزی لێبگرێ. بەم پێیە لە هەر کۆمەڵگایەک مودێرنیتە جێگیر بووبێ ، ژینگەپارێزی سەری هەڵداوە و مرۆق بەڕێزەوە ڕوانیویەتی بە سروشت. بەڵام لە کۆمەڵگا دواکەوتووەکاندا ژینگەدۆستی نەبۆتە دیاردە و تاکی کۆمەڵگا ئەم تایبەتمەندییە بە خۆی ڕەوا نابینێ.
ئێستا ژینگەپارێزی تایبەتمەندییەکی ڕۆشنبیرانەیە و تاکی ڕۆشنبیر خۆی بە دۆستی ژینگە دەزانێ و پاراستنی ژینگە دەخاتە ڕیزی کارە هەرە جیاواز و جوانەکانییەوە. تاکی کۆمەڵگا ئێستا بەو قەناعەتە گەیشتووە کە هەموو سروشت هی ئەوە و بە بێ سەرنجدان بە ناوچەگەرایی خۆی بە خاوەنی هەموو سروشت و ژینگە دەزانێ. هەنووکە کۆمەڵگا لە ئاکاری ژینگەپارێزی مرۆقسەنتەرەوە ڕووی لە ئاکاری ژینگەدوستانەی گیاندار و سروشت سەنتەر و بەگیانخوازی کردووە و سروشتخوازی (نە بە مانا فەلسەفییەکەی) دروشم و توخمی سەرەکی پڕۆگرامی ژیانی مرۆقی سەردەمە . ئێستا هەموان تێدەگەن هەر گیاندارێک لە سروشتدا بەها و پێگەی خۆی هەیە و کەمبوونەوە و لاچوونی خەساری تایبەت به خۆی هەیە و هەنگاوێک لەوەش سەرتر چوون و لایان وایە هەموو شتێکی سروشتی خاوەن زەروورەتی خۆیەتی و دەبێ بەهای تایبەتی پێبدرێ.

کورد و ژینگە:
ژینگە و ژینواری کورد بە جۆرێک لەگەڵ ژیانیدا تێکەڵ بووە کە کورد

بە درێژایی مێژوو، ژینگەکەی خۆشویستووە و ژیانی لە ژینگە جیا نەکردۆتەوە. کورد هەرگیز مرۆڤسەنتەرانە لەگەڵ ژینگە مامەڵەی نەکردووە و خۆی لە ژینگە بەجیا نەزانیوە. چاوە کانییەکی وەکوو ڕۆحی خۆی پاراستووە و دار و بەردی ئەم وڵاتەی بە قەد خۆی خۆشویستووە. باوەڕی پتەوی بەم خاکە گرینگە بووە کە بە بێ ژینگە بێ نیشتمانە و بێ نیشتمانیش سەر و ماڵ و گیان و خوێن و ژیانی فیدا کردووە. ئەمە بەم واتایە نییە کە هەموو خاکەکانی ژینگەپارێزی ڕەچاو کردووە و هیچ ئاکارێکی دژ بە سروشت و سروشتدۆستی نەبووە. بەڵام لەچاو نەتەوەکانی‌تر زۆرتر ئەوینداری سروشت و ژینگە بووە و باشری پاراستووە . وەک دەڵێن هەمیشە لای وابووە کە جیا لە چیاکان و داوێنی سروشتی شاخاوی خۆی دەستەکی نەبووە.

بەداخەوە زۆر جار بە هۆی پیلانی تایبەت و پەروەردەی کەسانی نەفسنزم و خۆبەکەمزان ، کەسانێک دژ بە ژینگە وەستاونەتەوە و لە ڕاوی کەو و ڕێوی و کەروێشک و باڵندە و هتددا زێدەڕۆیان کردووە و ڕێکەیان بە پەلەوەری جوان و ئازاد و ناوازە دروست کردووە و ژیان و ئازادیان لە ئەستاندوون. بە درێژایی مێژووی ئەم گەلە تەنیا دوو چین دژ بەم ژینگەیە وەستاونەتەوە:

یەکەم؛ ئەوانەی وا کەمتر زانا بوون و ژیانیان بە نەزانی هەوەن کردووە و هەڵسوکەوتیان نابەرپرسانە و نەزانانە بووە. ئەمانە بە پێی ڕادەی بیری تەسکی خۆیان ، سروشت و ژینگەیان ناسیوە و بەداخەوە بێڕەحمانە لەگەڵی جوڵاونەتەوە . نەزانی و خورافەپەرەستی کارێکی کردووە ئەو کەسانە لەخۆڕا ببنە دوژمنی مار و ددانژومێرە و سەرمازەڕکە و کوندەبوو و ....

دووهەم؛ ئەو کەسانەی وا خاین بە گەل و نیشتمانن و بە تەکدانی ژینگە و سروشتی وڵاتەکەیان هەر کارێکیان بە ڕەوا زانیوە . ئەمانە کۆمەڵێک خەڵکی چاوشۆڕ و نیشتمان فرۆش و دژ بە ئاو و خاکی خۆیانن و بە تەکدانی جوانی و ئارامی و سەروەری نیشتمان و گەلەکەیان لە هیچ کاولکاری و ناحەزئاکارییەک ناپرینگێنەوە. ئەم تاقمە بەڕادەیەک خۆبەکەمزان و دەڵاون کە حازربوون چی خراپەیە دەرحەق بە خاک و ئاو و نیشتمان و سروشتی خۆیانی بکەن.

ئێمە و ژینگە:

بە پاراستنی ژینگە کۆمەڵێک شێواز و پڕۆگرامی تایبەت هەیە کە بەشێکیان جیهانین و هەندێکیان کولتووری و پەروەردەیی و ناوچەیین. ئەو شێواز و پڕۆگرامانەی وا جیهانین و هەموو خەڵکانی جیهان تا ڕادەیەک لەسەری کۆکن بریتین لە:

یەکەم؛ ڕێکەوتننامەی ژینگەیی خۆبەخشانەی وڵاتانی پیشەسازی و پێشکەوتوو ، کە بە حەزی خۆیان و بە پێی پێشکەوتنە گشتییەکانیان لەم بوارەشدا شێوازی ژینگەپارێزی خۆیانیان بووە و خۆیان بە بەرپرس زانیوە و پڕۆگرامی تایبەتیان داڕشتووە.
دووهەم؛ شێوازی ئێکۆسیستم (زیندەوەرانی ناوچەیەک و پەیوەندی نێوانیان) کە لەم شێوازەدا سەرنج دەدرێتە سەر پەیوەندی نێوان هەموو زیندەوەرانی ژینگە.
سێهەم؛ قەولوبەنامەگەلی نێودەوڵەتی، کە لە ناوەندە تایبەتەکانی نێودەوڵەتی و جیهانیدا کاریان بۆ دەکرێ و بە شێوەیەکی فەرمی بە هەموو نەتەوەکانی جیهان دەبنە بەرنامەی کاری و هەموان دەبێ ڕەچاوی بکەن و وڵاتانی جیهان بە نوێنەرایەتی خەڵکی وڵاتی خۆیان دەبنە ئەندامی ئەو قەولوبەنامانە و بە ئەرکی سەرشانی خۆیانی دەزانن پێبەندیان بن. ئەگەر ئاو و خاک ونیشتمان و ژینوارێک هیچکام لەو حاڵەتانەی سەرەوە شک نەبات و بەدەر لە هەموو ڕێکەوتننامەکانی ژینگەیی و شێوازەکانی ئێکۆسیستم وقەولوبەنامەکان مامەڵەی لەگەڵ بکرێ ، دەبێ چۆن بمێنێ و چۆن خۆی لەو دۆخە هەستیار و ئەستەمە ڕزگار بکات؟ بەم هەموو خەمساردی و بێ بەرنامەبوون و ئاڵۆزییەوە چۆن تاکی ژینگەدۆست پەروەردە بکرێ؟
خۆشەویستی سروشت لە نیشتمانپەروەرییەکی تۆکمە و لۆژیکییەوە سەرچاوە دەگرێ. تاکی نیشتمانپەروەرکاتێک ئەو ناوەی دەخرێتە سەر کە بە گیان و بە دڵ ، دار و بەرد و خاک و ئاو و ئاژەڵ و مار و مێروو و گوڵ و گوڵزار و تەنانەت دڕکستان و زەلکاو و زەنگ و هتد نیشتمانەکەی خۆش بووێ. ئەگینا نیشتمان خۆشەویستی چ واتایەکی دەبێت؟ ئەم خۆشەویستییە لە ڕێی پەروەردەوە لە ڕۆح و دەروونی تاکدا چەکەرە دەکات و سەوز دەبێ. قوتابخانەکان دەبێ هەوێنی سروشت خۆشەویستی بخەنە دەروونی قوتابییەوە و شێوەی پاراستنی سروشت و ژینگە بە هەموان فێر بکەن و لەو ڕێگەوە کۆمەڵگایەکی سروشتخواز و پارێزەری نیشتمان دروست بکەن. سیستمی پەروەردە دەبێ پلان و گەڵاڵەی تایبەتی بۆ ئەو مەبەستە ببێ و بە جۆرێک لەبەر چاوی قوتابی شیرین بکا کە زیندوومانەوە و ساخبوون و ئارامی خۆی بە سروشتی هاوشێوەوە ببەستێتەوە. نووسەران و شاعیران و دەرهێنەرانی فیلم و بەگشتی هەموو ئەو کەسانەی بە جۆرێک دەتوانن لەسەر پەروەردە و دروست بوونی کەسایەتی تاکی کۆمەڵگا شوێندانەر بن، سروشتخۆشەویستی و ژینگەپارێزی بکەنە هەوێنی کارەکانیان.

ئاکام:

ژینگە پارێزیش یەکێک لە لێهاتووییەکانی مرۆڤە و دەبێ فێری ببێت و

لەسەری ڕابێت. واتە لێهاتووییەکی شیاوی عاملاندنە و مرۆق دەبێ فێربکرێت. ئەم ئەرکە لەڕاستیدا لە ئەستۆی سیستمی پەروەردەیە و دەبێ ئەو پێکهاتە مەزنە لێی بەرپرسە بێت. بەڵام لە کۆمەڵگای ئێمەدا بەداخەوە پەروەردە گوێی خۆی لە خەواندووە و بەلایدا ناچێ. لەوەها حاڵەتێکدا ئەرکەکە دەکەوێتە سەر شانی بنەماڵە و نووسەران و ڕۆشنبیران وئین.جی.ئۆکان و هەمـوو ئەو دامەزراوە خەڵکیانەی خۆبەخشانە بە ئەم کـارە دامەزراون و چـالاکی دەکەن. کەوابـوو هەموومان لەم بواردە بەرپرسین و دەبێ هەرکەس بەڕادەی توانایی خۆی خزمەت بکـا و بە پاراستنی ژینگەکەی هەوڵ بدات. دەبێ تـاکی کۆمەڵگـای ئێمە بەو حەقیقەتە بگـات کە نیشتمـانپەروەری تەنیـا پاراستنی نیشتمـان لە دەست داگیرکەر و نەتەوی نییە ، بەڵکـوو خۆشەویستی و بەرپرسایەتیشە لە حاند ئاو و خاک و دار و بەرد و ئاژەڵ و مار و مەروو و گیا و گژی نیشتمان.ئێستا شارۆمەند پێش لە هەموو ئەرەکانی‌تری ، پاراستن و خۆشەویستی نیشتمان و ژینگەکەی شا ئەرکە بێی.

د. شەماڵ ئیسماعیل پوور / سەقز

سەرچاوەکان:

ئا؛ فەلسەفەی ئاکاری ژینگەپارێزی، ڕێبوار سیوەیلی ، هاوبەشی ڕێکخراوی زەریاب و ئاژانسی پایار ساڵی ٢٠٢٠

ب؛ بووکە بەفرینە ، شەماڵ ئیسماعیل پوور، ناوەندی چاپی گوتار ، ساڵی1395

پ؛ ویکی پیدیا